

МЕТОДОЛОГІЯ КОНКРЕТНО-ТЕМАТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ*

Ольга ШАЮК

здобувачка, викладач кафедри іноземних мов
при факультеті банківського бізнесу
Національного економічного університету
(м. Тернопіль)
Copyright © 2011

У статті здійснений методологічно виважений покомпонентний аналіз психологічної структури толерантності у студентів-економістів як моделі взаємозалежності складових толерантності, їх психозмістових характеристик, критеріїв активізації і похідних від них показників, що доповнена системою діагностичних та експертних методів обстеження і в деталях розкриває основні шкали вимірювання даного складного психокультурного явища. Доведено, що запропонована модель експертно-діагностичного дослідження є не тільки вихідною психодидактичною умовою організації останнього, а й забезпечує формування тих соціально-психологічних чинників, які визначають якість розвитку толерантності як інтегральної особистісної риси студента.

Специфіка опрацьованого нами предмета психологічного вивчення професійної толерантності майбутніх економістів [див. 5; 6] закономірно вимагала розробки його конкретно-тематичної методології. У зв'язку з цим вся картина опису дослідження і методів наукового пізнання диференційована нами на чотири етапи або рівні організованого пошуку, яка побудована за **принципом кватерності** (схема "3 + 1") [див. 4]. Це означає, що її зміст фіксує основні способи, етапи чи рівні аналізу процесів пізнання *параметричний* (найпростіша форма презентації наукових здобутків і відповідно вихідний рівень дослідження об'єкта, що ґрунтується на емпіричних спостереженнях і передбачає описання його властивостей, ознак та відношень), *морфологічний* чи *субстратний* (потреба в ньому виникає тоді, коли з'ясовані параметри об'єкта пізнання й науковець переходить до вивчення його поелементного складу, будови; головне завдання тут полягає в тому, щоб обґрунтувати взаємозв'язки властивостей, ознак і відношень, що виявлені на першому етапі аналітичного дослідження), *функціональний* (його специ-

* Дослідження здійснене в межах дисертаційної теми "Психологічні особливості формування професійної толерантності у майбутніх економістів", спеціальність 19.00.07 – педагогічно та віково психологія.

фіка зводиться до того, що функція елемента об'єкта задається на засадах принципу задіяння, тобто виводиться із характеристик і потреб більш широкого цілого; цей опис має інваріанти функціональних залежностей, а саме між параметрами, між компонентами або між параметрами і будовою об'єкта), дослідження *поведінки об'єкта* (найскладніша форма наукового пізнання, суть якої зводиться до з'ясування цілісної картини "життя" об'єкта та виявлення механізмів, що забезпечують зміну напрямків, "режимів" чи ритмів його існування-роботи). У підсумку кожний наступний спосіб охоплює всі попередні й водночас вирішує певні нові дослідницькі завдання.

Очевидно, що дослідження вищеназваних компонентів толерантності вимагає здійснення мінімальної наступності таких логіко-сміслових дій:

- 1) сутнісного подання психолого-змістової характеристики кожного компонента;
- 2) визначення критеріїв активізації толерантності особистості до кожного компонента;
- 3) фіксації певного набору показників покомпонентного вивчення толерантності;
- 4) відбору оптимального набору методів психологічного дослідження толерантності в онтофеноменологічній єдності всієї її покомпонентної гармоніки;
- 5) теоретичної рефлексії функціональної спрямованості відібраних методик покомпонентного вивчення толерантності майбутніх економістів.

На основі теоретико-емпіричного аналізу нами були виокремлені основні базові компоненти толерантності, подана їх психолого-змістова характеристика і визначені методи дослідження кожного з них (*табл.*), що підтвердили свою адекватність на етапі констатувального експерименту (див. [6]).

Запропонована нами *методологічна схема експертно-діагностичного дослідження* є не тільки вихідною психодідактичною умовою організації останнього, а й забезпечує формування тих соціально-психологічних чинників, які визначають якість розвитку толерантності особистості студента.

До особливостей зазначеної системи експериментально-діагностичної роботи відносимо також конкретизацію запропонованих у дослідженні трьох методологічних процедур: а) визначення параметрів толерантності, б) критеріальне підтвердження активізації толерантності та в) вибір показників або індикаторів, які фіксуються методами дослідження. При цьому під "параметрами" будемо розуміти ті комплексні або одиничні характеристики, які, з одного боку, є властивостями пізнавальної реальності, а з другого – можуть використовуватися як змінні її вимірювання [2, с. 81]. Воднораз критерії – "важливі характерні ознаки, за якими щось оцінюється, визначається чи класифікується" [3], а показники – "свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чогось" [1].

Отже, запропонована у дослідженні модель взаємозалежності складових толерантності, їх психозмістових характеристик, критеріїв активізації і

Таблиця

Модель взаємозалежності складових, особливостей психозмістового розвитку, критеріїв, показників та методів дослідження толерантності майбутніх економістів

1	2	3	4	5	6	
Структурні компоненти толерантності	Психолого-змістова характеристика: параметри толерантності	Критерії актизації толерантності особистості	Показники або індикатори толерантності	Методи дослідження	Функціональна спрямованість методичних	
Мотиваційно-ціннісний	Глибоке освоення терпимості як загальнолюдської цінності, а також філософсько-етичної чи релігійної концепції, де проголошуються й приймаються до дії принципи добра, ненасильства, терпіння, співчуття. Мотиви: допомоги, співробітництва, любові, сприяння, сусприлюдження, поступу, поблажливості, широкі повали і глибокої самоповаги	Дієвість споконянь (потреби, мотиви, бажання, прагнення, інтереси тощо) у функційно-смысловій сфері особистості, що забезпечує належну внутрішню вмотивованість до толерантності у ситуаційній взаємодії	Рівень соціально унормованих ідеалів та індивідуальних пріоритетів: повнота життя/забезпечення, комфортність взаємостосунків, підтвердження соціального статусу, змістовність спілкування, загальна і творча активність, соціальна користь	Методика «Опитувальник термінальних цінностей» ОТЕЦІ. Г. Сенча, методика вимірювання мотивів і мотивації Мільмана	Досліджує нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань та буденної поведінки; загальна і творча активності, прагнення до спілкування, забезпечення комфорту і соціального статусу	Функціональна спрямованість методичних
Копітивний	Умінні людини зрозуміти все те, що відбувається доколя, що мотивує й організує її життєдіяльність, створити цілісну синтетичну картину світу з її основними інтелектуальними засобами, проблемно-діалогічного свідомства, дієвими мисленнями, спроможностями аналізувати, узагальнювати, порівнювати, класифікувати	Повнота зреалізування інтелектуального потенціалу у розв'язково-функціональному контексті розумової сфери особистості, котра інтелектуально толерує з доклятами	Грунтовність знань студента про сутність, функції, види, психокультурну структуру та особистісний простір толерантності	«Анкета повноти розуміння толерантності як психокультурного явища» А.В. Фурманова та О.Я. Шаюк	Виявляє психозмістові і варіанти особистісного освоення студентами толерантності як психокультурного явища людського, у тому числі й професійного, повсякдення	Функціональна спрямованість методичних

1	Готовність, здатність та уміння переборювати драматичність, виразити витримку, самовладання, самоконтроль і саморегуляцію у будь-яких, у тому числі стресових чи конфліктних ситуаціях, а при страсовій внутрішній роботі над собою сутнісно вивелати емпатичність, любов, інтерес та повагу до інших, вольовими зусиллями згармонізовувати свій психодуховний стан	Внутрішньої лідконтрольності емоції, переживання і почуття у контексті актуалізаційно-перемішу регуляційно-вольової активності, котра не виходить за межі толерантних форм, методів і засобів ділової взаємодії	Невротичність, спонтанна агресивність, репресивність, драматичність, товариськість, врівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість відкритість, екстравертність-інтровертність, емоційна лабільність, маскулінність-фемінність, діяльність, наполегливість і цілеспрямованість	Фрайбурзький особистісний ситууальний (FPI, Форми В), каліфорнійський особистісний олімпіувальник, тест-олімпіувальник, вольового самоконтролю Ейдмана	Діагностує психічні стани і риси особистості, які мають першо-чергове значення для процесу соціальної адаптації та регуляції поведінки (емоційна стійкість, емоційна збалансованість, самопримиряття, емпатію, психологічну спрямованість; активність, емоційну зрілість, упевненість у собі, самостійність, реалістичність поглядів і стійкість намірів, а також дає змогу прогнозувати її поведінку при зустрічі із життявими труднощами
Іконативний	Дієва система вільних, норм і навічок, які об'єднують увесь поведінковий репертуар особи і визначають її схильність до того чи іншого типу соціальної взаємодії, до певних форм, способів, засобів і механізмів учинюваних актів і дій	Ефективність патернів, схем і моделей поведінки у ситуаційно-розвитковому контексті виконавчої особистості майбутнього економіста власної життєвої програми, у тому числі й фазового зrealізування та кар'єрного зростання	Приманеліхність до певного типу міжособистісних взаємодійних; самоприманеліхність, конструктивність, агресивність, самоприманеліхність або драматизація	Олімпіувальник «Стратегії самоствердження особистості» (ССО) С. П. Нікітіна, Н. С. Харламенкової	Обґрунтовує типи життєвих стратегій та риси особистості, котрі у взаємодоповненні спричиняють різну успішність її професійної взаємодії і продуктивність міжособистісної толерантності у взаєминах з іншими
Рефлексивний	Здатність особистості до перебудови неадекватних установок, ставлень, міислешем і водночас спроможність до соціально утвореної поведінки, усвідомленого толерантного спілкування, продуктивної професійної діяльності і гуманних учинків	Належної самостворюваності особого повноти діяльного розвитку структурних компонентів толерантності у контекстах толерантного самостворювання і внутрішньо терпимої взаємодії з навколишнім світом	Рівні розвитку рефлексивної діяльності (РРД); ситуативної рефлексії (СРД), просметливої рефлексії (ПРД), рефлексії спілкування і взаємодії з іншими людьми (РС); а також обґрунтованість, осмисленість та організованість професійного повезування	Методики «Вивчення індивідуальної міри рефлексивності» А. В. Карпова – В. В. Пономарьової	Вивчає психізмативне наповнення рефлексії власної свідомості через рівень вилузу ситуаційної, рефлексивної і просметливої вилузу рефлексії; встановлює рівні формовилузу регулятивних тенденцій, самообудови, самоствердження, саморегуляції

похідних від них показників, що доповнена системою діагностичних та експертних методів обстеження і в деталях розкриває основні шкали вимірювання даного складного психокультурного явища, закономірно обґрунтовує довершене експертно-діагностичне вивчення особливостей психологічної структури толерантності у студентів-економістів.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.
2. *Казмиренко В.П.* Соціальна психологія організацій : [монографія] / Вячеслав Петрович Казмиренко. – К., 1994. – 365 с.
3. Словарь иностранных слов / Комлев Н.Г. – М.: Эксмо, 2008. – 672 с.
4. *Фурман В.* Ідея професійного методологування : [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Ялта-Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 205 с.
5. *Шаюк О.Я.* Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми / Ольга Шаюк // Психологія і суспільство. – 2010. – №1. – С. 100–111.
6. *Шаюк О.Я.* Особливості психологічної структури професійної толерантності майбутніх економістів / Ольга Шаюк // Психологія і суспільство. – 2011. – №3. – С. 28–65.

Надійшла до редакції 4.07.2011.